

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана
Огієнка

Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота магістра

з теми «ФОНОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ У ВИРАЗНЕННЯ
КАРТИН ПРИРОДИ У ПОЕЗІЇ ДЛЯ ДІТЕЙ»

Виконала: студентка 2 курсу, РО1-М18z групи

Спеціальності 013 Початкова освіта

Шотропа Любов Георгіївна

Керівник: Дутко Олена Миколаївна, кандидат
педагогічних наук

Рецензент: Гудима Н.В., кандидат
філологічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ФОНОСТИЛІСТИКИ ЯК НАУКИ	
1.1. З історії становлення фоностилїстики як науки.....	8
1.2. Фонетичні засоби увиразнення в тексті.....	14
1.2.1. Частота вживання фонем у текстах різних стилів.....	14
1.2.2. Звукові повтори.....	19
1.2.3. Римування як фонетичний засіб художнього маркування.....	34
1.2.4. Звуковїдтворення.....	40
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ФОНОГРАФІЧНИХ ЗАСОБІВ УВИРАЗНЕННЯ КАРТИН ПРИРОДИ У ПОЕЗІЇ ДЛЯ ДІТЕЙ	
2.1. Фонетичний компонент у художньому текстотворенні віршів для дітей: методичний та лїнгвістичний аспекти.....	44
2.2. Орфоепічно–акцентні засоби в художньому текстотворенні...	64
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81

ВСТУП

В останні десятиріччя зріс інтерес науковців до проблем художнього текстотворення, що підготувало і створило самостійний спеціальний підхід до цієї проблеми – лінгвостилістичний аспект тексту.

Організація компонентів текстів, їх поєднання, використання прийомів для його написання представлені особливостями усіх рівнів мовної системи. Однак яскравим та найбільш придатним для передачі тонів, звуків, предметів тощо природи є фонографічний рівень тексту.

Звукова організація мови перебуває на службі у творенні змісту, вона є семантичною організацією, а часто і стилістичною. Особливість звукової організації тексту досліджує фоностилістика – наука, яка має глибокі корені в мовознавстві, оскільки спрямована на осягнення закономірностей зв'язку звуку і значення. У сучасній фоностилістиці науковцями експериментально доведено існування фонетичних асоціацій, експресивне і символічне значення звуку.

Актуальність дипломної роботи зумовлена посиленням уваги у сучасному мовознавстві до питань властивостей звуків, що знайшли вираження і в поетичному слові для дітей, а також відсутністю робіт узагальнюючого характеру про звукову організацію поетичних творів для дітей. Оскільки своєрідність мови поезії є органічною частиною способів і засобів образного розкриття і аналізу віршів на уроках читання і розвитку зв'язного мовлення, слід зазначити, що дослідження фоностилістичних особливостей поезії для дітей повинне знайти самостійне місце в мовознавстві.

Здавна й по сьогодні дослідники характеризують виражально-зображальні засоби української мови здебільшого на фактичному матеріалі, узятому з художніх творів, віддаючи перевагу літературним

текстам, орієнтованим на дорослого читача. Тексти ж, орієнтовані на дитяче сприйняття, чомусь залишаються поза увагою мовознавців.

Поезія про природу для дітей – яскраве явище авторської художньої творчості. Вона виконує роль своєрідної школи, що поряд з іншими чинниками сприяє духовному розвитку дитини, вихованню та збільшенню її життєвого досвіду. До того досвіду, який накопичує дитина, органічно входять і знання дитини про рідну мову, вміння та навички розуміти її, користуватися нею.

Вивчення лінгвостилістичних засобів на різних рівнях мови в україністиці започатковано фундаментальними працями О.О. Потебні, І.Г. Чередниченка, С.Я. Єрмоленко, В.С. Ващенко, С.І. Дорошенка, Л.А. Булаховського, у зарубіжному мовознавстві – Ш. Баллі, В.В. Виноградова, Т.Г. Винокур та ін.

Зокрема, *фонографічні явища виражальності* активно вивчають (В.А. Чабаненко, В.В. Левицький, К.С. Серажим, А.П. Загнітко та ін.) за такими напрямками: асоціативно-емоційні значення звуків; художні прийоми звукообразів; функціональність вигуків, звуконаслідувальних сполук; типи індивідуальних особливостей вимови; значеннєвість та виражальні можливості стилістичної графіки; семантика великої літери тощо.

Мета дипломної роботи – дослідити і описати фоностилістичні засобів увиразнення у поезії про природу для дітей, виявити експресивні можливості цих засобів.

Досягнення мети передбачає розв’язання таких **завдань**:

- 1) теоретично осмислити й критично узагальнити літературу з питань дослідження;
- 2) описати основні етапи становлення фоностилістики як науки;
- 3) охарактеризувати фоностилістичні засоби функціонування мовних одиниць увиразнення картин природи у поезії для дітей;

4) проаналізувати дотримання орфоепічно-акцентних норми у текстах для дітей.

Об'єктом дослідження є поезія для дітей про природу.

Предмет дослідження – фоностилістичні засоби увиразнення у поезії про природу для дітей.

Матеріалом дослідження послужили твори для дітей Лесі Українки, Олександра Олеся, Марійки Підгірянки, Ліни Костенко, Тараса Шевченка, Дмитра Павличка та інших майстрів української дитячої літератури.

Вибір методів і прийомів фоностилістичного аналізу пов'язаний зі специфікою об'єкта та конкретними завданнями роботи. Основним методом, використаним у роботі, є метод фоностилістичного опису, що полягає в систематизації засобів фонетичної стилістики.

Теоретичне значення дослідження визначається тим, що його висновки та узагальнення збагачують теорію фоностилістики, зокрема оптом засобів художнього увиразнення картин природи, визначення їх впливу на звукову організацію текстів для дітей.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть бути застосовані на уроках читання, розвитку зв'язного мовлення, що сприятиме забезпеченню глибокого розуміння поезії для молодших школярів.

Апробація роботи. Основні положення і результати представлено на:

- II регіональній науково-практичній конференції «Роль і місце мистецької педагогіки у формуванні сучасної особистості» із доповіддю «Картини природи як засіб увиразнення зв'язного мовлення молодших школярів» (16-17 березня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський);

- III всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська та іноземні мови в початкових класах: актуальні проблеми й інноваційні технології навчання» із доповіддю «Читання молодших школярів як

процес прилучення дітей до книжки в спадщині В.О. Сухомлинського» (21-22 березня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський);

- науково-практичній інтернет-конференції молодих науковців та студентів «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи» із доповіддю «Засоби фоностилістики у дитячій художній прозі» (2019 рік, м. Івано-Франківськ, м. Бердянськ, м. Вінниця, м. Кам'янець-Подільський, м. Київ, м. Кропивницький, м. Мукачево, м. Полтава, м. Умань, м. Херсон);

- V міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти» із доповіддю «Картини природи як засіб формування фонетичних умінь учнів початкової школи» (17-18 квітня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський);

- III міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти» із доповіддю «Картини природи як засіб формування фоностилістичних умінь молодших школярів» (17-18 квітня 2019 року, м. Вінниця);

- науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2018-2019 навчальному році із доповіддю «Фоностилістичні засоби увиразнення картин природи у поезії для дітей» (24-25 квітня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський);

- III всеукраїнській науково-практичній конференції «Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії» із доповіддю «Наступність у застосуванні засобів фоностилістики у дитячій художній прозі» (23-24 жовтня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський);

- всеукраїнській інтернет-конференції «Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи» із доповіддю «Фоностилістичні засоби дитячих оповідань» (24-25 жовтня 2019 року, м. Кам'янець-Подільський).

Результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2018-2019 рр.). Опубліковано статтю «Формування комунікативних умінь молодших школярів складати твори-мініатюри» у збірнику наукових праць студентів і магістрантів педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (Випуск 15, 2019 рік).

Структура й обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг магістерської роботи – 85 сторінок.

ВИСНОВКИ

Результати теоретико-практичної роботи над фоностилестичними засобами увиразнення художнього текстотворення поезії для дітей, зокрема присвяченої змалюванню пейзажних краєвидів, зумовили такі висновки:

1. Звукова організація мови перебуває на службі у творенні змісту, вона є семантичною організацією, а часто і стилістичною. Особливість звукової організації тексту досліджує фоностилістика. Цей розділ стилістики досліджує частотність уживання фонем у різних стилях, закономірності їх сполучення, вибирає такі, що здатні створювати звуковий ефект, умотивований змістом й образністю тексту.

2. Розкрито зміст поняття «фоностилістика» як розділ лінгвостилістики, який вивчає експресивні властивості звуків, засоби милозвучності мови і явища поетичної фонетики.

3. З'ясовано, що теоретичною базою для становлення фоностилістики як окремої науки послуговували праці Г.О. Винокура, В.К. Тредіаковського, А. Белого, В.М. Жирмунського, Г. Шенгелі, В.В. Пономарова та інших учених. Вони виокремили такі засоби фонетичної стилістики: частота вживання фонем у текстах, звукові повтори, рима, звуковідтворення, звуконаслідування.

4. Визначено, що мова української поезії для дітей характеризується особливими, естетично мотивованими виражально-зображальними засобами. Ці засоби дають можливість емоційно захоплювати читача (слухача), зворушувати його, переконувати, естетично наснажувати. Особливості поезії для дітей зумовлені її специфічними завданнями, спрямовуючою метою, своєрідною формою мислення її адресата. Твори пейзажної лірики потребують своєрідного підходу до вивчення. Це зумовлено тим, що вірші такого типу невеликі за розміром і передаються в

них не події з життя людей, а почуття, пов'язанні із змалювання явищ природи, переживань. Звідси стає зрозумілою вимога методики – читанням ліричних віршів вводити дітей у світ художніх образів через почуття, а далі вести від почуттів до думок, до висновків.

5. З'ясовано, що методика роботи над поезією містить і лексико-синтаксичний аналіз, який має таку послідовність виконання: виявити «допоміжні» художні засоби і прийоми, що визначають саме таке звучання вірша: римування, особливості ритму і інтонації, особливостей синтаксису, наявності інверсій, повторів, перенесень тощо. Звернути увагу на звукопис, його вплив на зміст і художнє оздоблення образу.

6. Доведено, що розмір вірша, його ритм, розташування і характер рим, звукова організація – все це позначається на проголошенні вірша і повинно бути враховано виконавцем. Будь-яка думка і будь-яке почуття мають свою форму вираження.

7. У дослідженні встановлено, що різні звуки та їх різні сполучення у поезії для дітей мають неоднакову силу виразності. Дитячий поет надає звукам всієї можливої для них виразності, активно використовує експресивні можливості фонематичного звучання слова. Зокрема, звукові повтори допомагають згущувати зміст тексту, з особливою виразністю інтонувати рядки поезії, що сприяє зосередженню на них уваги юного читача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агаджанова І.В. Твори українських поетів про писанку. Виготовлення кошика під великоднє яйце. Інтегрований урок літературного читання та трудового навчання у 4-му класі // Початкове навчання та виховання. 2018. № 9. С.18-24.
2. Артюх Н. Почути весняний грім. Система уроків за творчістю Миколи Вінграновського //Українська мова і література в середніх школах і гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2006. №2. С.6–10.
3. Бардакова Ю. Нова українська школа. Новий державний стандарт. Пам'ятка вчителя // Початкове навчання та виховання. 2018. № 13-15. С.34-44.
4. Білоус Д. Рідні небеса. Вірші для молодшого та середнього шкільного віку. К. : Веселка, 2005.
5. Богданець-Білоskalенко Н.І. Українська дитяча література. Маловідомі твори українських письменників II половини XIX ст. Навчальний посібник. Видання друге, доповнене і перероблене. К. Видавничий Дім «Слово», 2009. 280 с.
6. Від зими до зими. Пори року у віршах / Упорядник В. Кравцова. Вінниця : Книга-Вега, 2004.
7. Дитяча література. Твори українських письменників II половини XX – початку XXI ст. Навчальний посібник / Упор. Богданець-Білоskalенко Н.І. К. Видавничий Дім «Слово», 2011. 480 с.
8. Дитяча література. Хрестоматія Маловідомі твори українських письменників II половини XIX – I половини XX ст. Навчальний посібник / Упор. Богданець-Білоskalенко Н.І. К. Видавничий Дім «Слово», 2006. 256 с.
9. Бондар О.І., Карпенко Ю.О., Микитин-Дружинець М.Л. Сучасна українська мова. К. : Академія, 2006. 368 с.

10. Воронько П.М. Повінь; [вибрані твори]. К. : Криниця, 2004. 608 с.
11. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури: [підручник]. К. : Либідь, 2001. 488 с.
12. Дудик П.С. Стилїстика української мови: [навчальний посібник]. К. : Академія, 2005. 368 с.
13. Зарицький М.С. Стилїстика сучасної української мови: [навч. посібник]. К. : Парл. вид-во, 2001. 156 с.
14. Зелена Л.Є. Дидактичні ігри на формування навичок читання // Початкове навчання та виховання. 2019. № 16-18. С.43-46.
15. Іванишин В.П. Нариси з теорії літератури: [навч. посіб.] ; упоряд. П.В.Іванишин. – К. : Академія, 2010. – 256 с.
16. Караман С.О. Сучасна українська літературна мова. К. : Літера, 2011. 560 с.
17. Костенко Л. Вибране. К. Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1989.
18. Костенко Л.В. Сад нетанучих скульптур. К. : Дніпро, 1987. 208 с.
19. Кочан І.М. Лінгвістичний аналіз тексту: [навч. посіб.]. К. : Знання, 2008. 423 с.
20. Кучеренко І. А. Робота над розвитком стилїстичних умінь і навичок учнів старших класів // Українська мови і література в школі. 2000. №3. С. 14– 16.
21. Лебединцева Н. М. Архетип Великої Матері в поетичному світі 1980-х рр. // Наукові записки НаУКМА. 2001. № 19. С. 56–63.
22. Лівіцька, Н. Концепція "дитина - світ" у поезії Миколи Вінграновського // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер. Літературознавство / [редкол.: М. Ткачук, Р. Гром'як, О. Куца та ін.] ; за ред. М. П. Ткачука. Тернопіль, 2011. Вип. 32 : Володимир Гнатюк у контексті розвитку

культури України : матеріали Міжнар. наук. конф. : до 140-річчя від дня народж. В. Гнатюка. С. 134–138.

23. Левицький В.В. Звуковий символізм // Мовознавство. 1996. №1. – С. 19–21.

24. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. К. : «Академія», 1997. 522 с.

25. Матюніна Ю.В., Ампілогова Л.П. Формування в молодших школярів читацької активності та навичок смислового читання // Початкове навчання та виховання. 2018. № 1-2. С.4-8.

26. Мовчун А.І., Варавкіна З.Д. Рідне слово. Українська дитяча література. Книга перша. К. : Арій, 2007. 656 с.

27. Мовчун А.І., Варавкіна З.Д. Рідне слово. Українська дитяча література. Книга друга. К. : Арій, 2007. 656 с.

28. Мойсієнко А.К., Бас-Кононенко О.В., Бондаренко В.В. Сучасна українська літературна мова : Лексикологія. Фонетика : [підручник]. К., 2010. 270 с.

29. Нагорна Л.Г. Пейзажна лірика. Тарас Шевченко. Інтегрований урок літературного читання та музичного мистецтва в 4-му класі // Початкове навчання та виховання. 2019. № 4-5. С.71-74.

30. Науменко В.О. Читанка. 2 клас : [підруч. для загальноосвіт. навч. закл.] : у 2 ч., Ч. 1. 2-е вид. доопрац. К. : Генеза, 2010. 144 с.

31. Науменко В.О. Читанка. 2 клас: [підруч. для загальноосвіт. навч. закл.] : у 2 ч., Ч. 2. 2-е вид. доопрац. К. : Генеза, 2010. 144 с.

32. Науменко В.О. Читанка. 4 клас: [підруч.] ; У 2 ч., Ч.2. К. : Навч. книга, 2004. 128 с.

33. Ніковський А.В. Vita nova. Українське слово : [хрестоматія укр. літри та літерат. критики] : у 4 т. / [упор. В. Яременко]. К. : Аконт, 2001. Т.1. 2001. 682 с.

34. Підгірянкa М. Вірші: антологія української літератури для дітей. К. : Дніпро, 1984. 210 с.
35. Підгірянкa М. Ростіть великі: [вірші]. Львів: Каменяр, 1979. 95 с.
36. Повх Л. Біла хата на горбку. Вірші для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Ужгород : Карпати, 2006.
37. Повх Л. Різьбив майстер колисочку. Вірші для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Ужгород : Карпати, 2017.
38. Пономарів О.Д. Стилiстика сучасної української мови: [пiдручник]. Тернопiль : Навчальна книга «Богдан», 2000. 248 с.
- Пчiлка Олена. Годi, дiточки, вам спать! К. : Веселка, 1991.
39. Рiдне слово : українська дитяча лiтература: хрестоматiя ; [навч. посiб. для студ. пед. вищ. закл. освiти I-II рiвнiв акредитацiї]: у 2 кн. / [упоряд. З.Д.Варавкіна, А.І.Мовчун, М.Ф.Черній]. К. : Либiдь, 1999. 400 с.
40. Савченко, О.Я. Читанка. 2 клас: пiдручник: [В 2 ч.], Ч. 1. 3-є вид., перероб. К. : Освiта, 2010. 143 с.
41. Савченко О.Я. Читанка. 2 клас : [пiдручник] ; В 2 ч., Ч. 2. 3-є вид., доопрац. i перероб. К. : Освiта, 2010. 160 с.
42. Савченко О.Я. Читанка. 4 клас : [пiдручник] ; В 2 ч., Ч. 2. [2-є вид.]. К. : Освiта, 2006. 175 с.
43. Самчук Улас. Марія. Хроніка одного життя. Львів : Орiяна-Нова, 2004.
44. Симоненко В. Берег чекань. К. : Наукова думка, 2001.
45. Сосюр Ф. Курс загальної лiнгвiстики / [переклад з фр. А.Корнійчук, К. Тищенко]. К. : Основи, 2004. 324с.
46. Стецюк Н. Розвиток мислення учнів шляхом формування читацької компетентності // Початкова школа. 2018. №10. С.11-14.
47. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти :

1-2 класи. К. : ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР+», 2018. 240 с.

48. Торчинська З.К. Дитяча література. Лекційний курс. Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : видавець ПП Зволейко Д.Г., 2011. 136 с.

49. Торчинська З.К. Дитяча література. Навчально-методичний посібник. Для студентів педагогічного факультету. Кам'янець-Подільський : видавець Зволейко Д.Г., 2008. 184 с.

50. Українська мова : Енциклопедія / [редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко (співголови), М.П. Зяблюк та ін.]. [2-ге вид., випр. і доп.]. К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. Бажана, 2004. 824 с.

51. Фашенко М. М. Сучасна українська мова. Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. К. : Академія, 2010. 176 с.

52. Чередник Л.П. Формування читацьких навичок молодших школярів. Система вправ для вдосконалення техніки читання // Початкове навчання та виховання. 2018. № 22-24. С.38-48.

53. Шевченко Т.Г. Садок вишневий коло хати. К. : Веселка, 1982. 46 с.

54. Шевченко Т.Г. Кобзар. К. : Дніпро, 1981. 613 с.

55. Шкуратяна Н. Г., Шевчук С.В. Сучасна українська літературна мова : [навчальний посібник]. К. : Література, 2000. 688 с.

56. Ющук І.П. Українська мова: [підручник]. К. : Либідь, 2003. 640 с.